

Цитування:

Сержант Л. В. Мальований декор гончарного посуду Чернігівщини XVIII – першої третини XX століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 3. С. 130–135.

Serzhant L. (2023). Painted Decorations on Pottery of the Chernihiv Region of the 18th – first Third of the 20th Century. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 3, 130–135 [in Ukrainian].

*Сержант Людмила Вікторівна,
молодша наукова співробітниця
відділу образотворчого та декоративно-
прикладного мистецтва
Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології
імені Максима Рильського
Національної академії наук України
<https://orcid.org/0000-0001-5545-9693>
serzhant_l@meta.ua*

МАЛЬОВАНИЙ ДЕКОР ГОНЧАРНОГО ПОСУДУ ЧЕРНІГІВЩИНИ XVIII – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

Мета статті – окреслити основні питання даної наукової проблематики – історії виникнення, асортименту та типології основних мотивів, композиційних схем та технік виконання мальованого декору гончарного посуду Чернігівщини. **Методологія** відповідає меті дослідження та включає комплексний підхід до вивчення, систематизації та інтерпретації емпіричного матеріалу із використанням методів історико-порівняльного, формально-типологічного та мистецтвознавчого аналізу. **Наукова новизна** даного дослідження полягає у першій спробі аналізу мальованого декору на гончарному посуді як прояву художньої культури населення регіону. В процесі роботи над матеріалом було визначено витoki та еволюцію найпоширеніших мотивів оздоблення гончарного посуду, розглянуто їхню художню специфіку в регіональному та загальнонаціональному контексті, здійснено класифікацію, уведено в науковий обіг ряд пам'яток з музейних колекцій. **Висновки.** Аналізуючи мальований декор гончарних виробів Чернігівщини XVIII – першої третини XX століття можна дійти висновку, що він розвивався в межах загальнонаціональної традиції українського гончарства, послуговувався його основними естетичними та стильовими засадами. Для гончарства регіону характерні широкий асортимент мотивів (геометричних, рослинно-геометризованих, рослинних, зооморфних та інших), різноманітність технічних прийомів та творчих манер. Складові еволюції стилістики мальованого декору – взаємодія традиційних та інноваційних факторів, вплив гончарства сусідніх регіонів, образотворчого та інших видів декоративного мистецтва, зокрема художньо-промислових виробів – фаянсу та порцеляни. Мальований декор мав яскраво виражені регіональні особливості форми, трактування мотивів та образів, композиційних схем, пластичних рішень та колориту.

Ключові слова: гончарство, декор, малювання, традиція, новація, художні особливості

Serzhant Liudmyla, Junior Research Fellow, Department of Visual, Decorative and Applied Arts, NAS of Ukraine, Maksym Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology

Painted Decorations on Pottery of the Chernihiv Region of the 18th - first Third of the 20th Century

The purpose of the article is to outline the main issues of the following scientific problem – the history of the origin, assortment, and typology of the principal motifs, compositional schemes, and techniques for making painted decor of the Chernihiv region pottery tableware. **The research methodology** corresponds to the purpose of this study and includes a comprehensive approach to the study, systematisation, and interpretation of the empirical material using historical-comparative, formal-typological, and art analysis methods. **The scientific novelty** of this study. It is the first attempt at the comprehensive analysis of painted decor as a manifestation of the artistic culture of the population. While working over the material, the origins and evolution of the most common decorative motifs for the decoration of pottery were determined, their art specificity in the regional and national context was considered, classification was done, and a number of works from museum collections were put into scientific circulation. **Conclusions.** Analysing the pottery-painted decor of the Chernihiv region of the 18th century – the first third of the 20th century, it can be concluded that it developed within the national tradition of Ukrainian pottery, and used its main aesthetic and stylistic principles. The pottery of the region is characterised by a wide range of motifs (geometric, plant-geometrised, plant, zoomorphic, and others), a variety of techniques, and creative manners. The evolution of the painted decor stylistics contains the interaction of traditional and innovative factors, the influence of neighbouring regions' pottery, artistic and other types of decorative art, for example, art – industrial products – earthenware, and porcelain. The painted decor had pronounced regional features of the form, interpretation of motifs and images, compositional schemes, plastic solutions, and colouring.

Keyword: pottery, decor, painting, tradition, innovation, artistic features.

Актуальність теми дослідження зумовлена недостатнім висвітленням у наукових працях як теми гончарства Чернігівщини в цілому, так і художнього оздоблення виробів, зокрема гончарного посуду. Аналіз мальованого декору з позиції мистецтвознавства дозволяє представити його як продукт художньої творчості гончарів, показати еволюцію його форми й змісту, взаємодію традиції та інновацій у формуванні його регіональної специфіки.

Аналіз попередніх досліджень. Оскільки на сьогодні відсутнє окреме фундаментальне дослідження, присвячене даній темі, взято до уваги праці, де, хоч би й побіжно, розглядається оздоблення гончарських виробів з Чернігівщини. Це публікації Євгенії Спаської [9], Марії Фріде [10], Юрія Лашука [6], Галини Івашків [2], Агнії Колупасової [5]. Автори розглядали декор кераміки як в регіональному, так і в загальноукраїнському контексті, навели термінологію, опублікували ряд пам'яток. Важливе методологічне та теоретичне значення у опрацюванні проблеми мають праці Михайла Селівачова, у яких він дослідив орнаментуку українського декоративного мистецтва, зокрема і гончарства [13].

Аналіз фактичного матеріалу дає можливість осмислити цю проблему в історичній ретроспективі. У статті розглянуто пам'ятки з Національного музею українського народного декоративного мистецтва (далі НМУНДМ), Чернігівського обласного історичного музею ім. В. Тарновського (ЧІМ), Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» (НАІЗ «Чернігів стародавній»), Національного заповідника «Глухів» (НЗ «Глухів»), Глухівського краєзнавчого музею (ГКМ), Коропського регіонального історико-археологічного музею (КІАМ), Мезинського археологічного науково-дослідного музею ім. В. Куриленка (МАНДМ), Ічнянського районного краєзнавчого музею (ІКМ) та ін.

Метою дослідження є виявлення художньо-стилістичних особливостей мальованого декору на гончарному посуді Чернігівщини як результату колективної та індивідуальної творчості гончарів, його зв'язку в культурному і технологічному плані з гончарством попередніх епох, сусідніх регіонів, класифікація його поширених мотивів, виявлення особливостей композицій.

Виклад основного матеріалу. У гончарстві Чернігівщини XVIII – першої третини XX століття, яке мало характер міського цехового ремесла та сільського домашнього промислу, застосовувалися два види декору – рельєфний та площинний, які виконувалися в техніках

ритування, лощення, тиснення та малювання. Вони мали багато спільного у плані семантики, іконографії, номінації орнаментики та у принципах її розміщення на виробах. Малювання стало в цей період одним з найпоширеніших способів оздоблення кераміки, а мальований декор – невід'ємною складовою їхньої художньо-стилістичної своєрідності. Він виник пізніше від рельєфного та перейняв багато його мотивів та композиційних схем, застосовувався в оздобленні практично усіх груп посуду – столового (миски, полумиски, блюда, кухлі, глечики), кухонного (горщики, макітри), господарського (глеки, тикви, баньки, носатки, миски-лохані), декоративного (миски, тарелі, вази).

Декорування виробів є одним із визначальних факторів територіальних особливостей народної кераміки [7, 93]. Воно є складовою загального художнього замислу майстра, результатом осмислення ним буття на засадах краси й гармонії. У мальованому оздобленні посуду Чернігівщини спостерігається усталена традиція, яка формувалася багатьма поколіннями гончарів, що створили універсальну орнаментальну систему, де кожний мотив-елемент асоціювався з певними уявленнями і поняттями, мав свою назву й займав певне місце в художній структурі. У межах цієї колективної системи творча ініціатива та індивідуальна манера кожного майстра забезпечували різноманітність, оригінальність і свіжість художніх рішень. М. Селівачов зазначив, що «Розвинена традиційна орнаментика з її легкою трансформацією одного мотиву чи знаку в інший, взаємодією зображення і тла ... генерує нові зображення з постійно переосмислюваними номінацією і семантикою» [8, 237]. Взаємодія традицій і новацій на індивідуальному, локальному та регіональному рівні була рушійною силою утворення нових форм оздоблення, «...коли традиції певного осередку поєднуються з індивідуальним почерком майстра, котрий варіює і збагачує особливості своєї школи» [3, 75]. Це забезпечувало стильову еволюцію оздоблення гончарства Чернігівщини як відгук на зміну культурного контексту та формувало його регіональну своєрідність.

Важливою характеристикою у визначенні ролі оздоблення у загальному художньо-стилістичному рішенні кожного конкретного твору є взаємодія декору з формою виробу [8, 71; 2, 35]. Це є одним з головних принципів декоративного мистецтва. В межах декоративної композиції усі основні й другорядні мотиви орнаментики

компонуються відповідно до художнього замислу майстра, виявляючи тектонічні особливості форми, акцентуючи увагу на її пропорціях та гармонійній доцільності складових, підкреслюючи відкритий (миски, полумиски, макітри) чи закритий (горщики, глечики, гладішки, тикви) її характер, завдяки чому естетичні та функціональні якості посудних форм сприймалися користувачами як єдине ціле.

Художньо-виражальні засоби мальованого декору тісно пов'язані з властивостями матеріалів – текстурою й кольором глин, керамічних фарб (ангобів, природного кольору, чи забарвлених оксидами та солями металів), полив, емалей тощо. Знаряддя для малювання слугували різок, пензлик, квач, гумова груша, різноманітні допоміжні засоби – шпилька для фляндрування, штамп, трафарет тощо. У технологічному плані мальований декор мав три різновиди – на неполив'яному черепку, підполив'яний та надполив'яний. В межах доступних засобів гончарі Чернігівщини застосовували графічні й живописні прийоми, контурне та без контурне, монохромне та поліхромне малювання, характерне і для сусідніх гончарських зон – Полтавщини [4, 132-133] та Київщини [11, 107; 1, 35-36, 38].

Найдавнішою серед технік малювання у гончарстві Чернігівщини була «описка», відома в Україні з XVI століття [2, 132]. Вона виконувалася під час обертання гончарного круга по підсушених виробів ангобами білого, коричневого, жовтого кольору за допомогою щіточки чи пензля з подальшим випалом без покриття поливою. Ця технологія диктувала й особливості композицій, що сполучали один-три яруси лінійних та точкових мотивів з певним ритмом розміщення на вінцях і тулубах закритих форм посуду та на бортиках, стінках, денцях відкритих. Посудину кольору натуральної глини розмальовували контрастними до тла кольорами: фрагменти посуду XVIII ст. з Коропа (КІАМ, Г. ін.557; Г.ін 560); миска з Коропа (КІАММ, Г.ін.860), миска з колекції НЗ «Глухів» (ДІКЗ - 418). Про розвиненість цієї техніки свідчать пам'ятки з осередку Криски з колекції МАНДМ, датовані 1708 роком. Композиції сполучають хвилясті лінії різної амплітуди, смуги з ліній, ряди косих рисок, ком чи дужок, мотив меандру – горщик (ФММ, Арх.67).

Подібні пам'ятки XVIII століття з Новгород-Сіверського, Чернігова, Глухова, Кролевця свідчать про єдину традицію в межах регіону, яка продовжувалася у XIX – на початку XX століття у більш лаконічній версії: горщики Никифора Веприка (НМУНДМ, К-

798), глечик Дмитра Строфуна (НМУНДМ, К-782). Цей спосіб декорування на Чернігівщині має багато спільних рис з декоруванням посуду сусідніх регіонів Київщини та Полтавщини.

Ріжкування, або контурний розпис, як техніка підполив'яного малювання, стає поширеною на Чернігівщині з XVIII століття. За допомогою різка з трубчастою частиною пера на кінці або аптечної спринцівки по підсушеному черепку, чи суцільно вкритому білим або червоним ангобом, виконувалися ангобами контурні малюнки з подальшим заповненням фарбою в межах контуру, лінійні мотиви, написи на посуді – полумисок з Ніжина (НМУНДМ, К-784), миска з Семенівки (НМУНДМ, К-795), посуд із Коропа, Ічні, Верби, Осьмаків. Дослідники М. Селівачов [8], Г. Івашків [2], Л. Чміль [11] пов'язують виникнення й поширення ріжкування в українському гончарстві з впливом візантійської техніки сграфіто, європейської кераміки доби Ренесансу та хабанської кераміки. Ця техніка застосовувалась місцевими гончарями для декорування як посуду, так і кахлів, що разом склали технологічну групу народної майоліки [5, 249].

У XIX столітті під впливом кераміки переселенців менонітів із Західної Європи з'явилося в гончарстві Чернігівщини надполив'яне малювання. Прикладом його є твори гончарів Мусія Пузиря та його синів Григорія та Лаврентія з Редичева біля Коропа, пізніше Лаврентій жив у Новгороді-Сіверському. Вироби вкривалися багатокомпонентною поливою, яка мала у своєму складі свинець і олово. По сирій поливі пензликом малювали мінеральними фарбами зеленого, фіолетово-коричневого, синього та жовтого кольору композиції з букетів та лінійних мотивів, потім випалювали посуд [9, 383-384]. Схожою технікою Никифор Веприк з Коропа [9, 380] розмальовував мотивами гілочки з листям миски та полумиски, (НМУНДМ, К-748). Мотивами букетів, гілок, орнаментальних фризів декорував свої миски, глечики, вази, кухлі коропський гончар Іван Фігура – миска (НМУНДМ, К-771). На формах і декорі виробів цих майстрів чітко прослідковується вплив стилістики фаянсу і порцеляни – білий колір поверхні та композиції з центральним рослинним мотивом, що було загальною тенденцією у гончарстві України того часу.

Фляндрівка – поширена техніка підполив'яного малювання в європейському та українському гончарстві, якою орнаментували переважно миски. На Чернігівщині вона зустрічається також на інших формах – глечик

з колекції Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному (К-13654); вазочка з Ніжина (НМУНДМ, К-773). Своєрідний витончений стиль фляндрівки, характерний для ніжинського гончарства, зафіксувала дослідниця Марія Фріде у 1920-х роках [10, 35]. Зокрема: технологічні прийоми нанесення фарби у вигляді смуг і плям та подальше розтягування їх шпилькою «дряпушкою»; назви основних мотивів («пиявки» – орнаментальні смуги зі спіралеподібним орнаментом, «бублик» – спіраль у вигляді кола, «колоски», «лапки» та «бісквітка» – рослинно-геометризовані мотиви). Елементи утворювали дзеркально-симетричні чи центально-симетричні композиції, або довільно розміщувалися на червоному чи білому тлі мисок (НМУНДМ, К-775; К-12589). Дослідниця зазначала, що орнаментация мисок у сусідньому осередку Ічні суттєво відрізнялася від ніжинської, про що свідчать твори з музейних колекцій. Наприклад, миска з компактною композицією, на стінках якої смуга з концентричних ліній є тлом для п'яток «пиявок» (НМУНДМ, К-765). Гончарі села Верба біля Коропа утворювали з різноманітних жовто-чорних мотивів досить складні композиції – миска Тихона Никитенка (ЧІМ, Ік-40). У Глухові фляндрівка виконувалися у жовто-зелено-коричневій гамі на яскравому червоно-коричневому тлі – миски (НЗ «Глухів», н/д №1275; ДІКЗ, А-916). Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття вироби з фляндрівкою виготовляли в Семенівці, Кролевці, Острі та ін. центрах. Але з часом цей вид декору занепадає, поступається місцем спрощеним схематичним мотивам.

Техніку мармурування деякі дослідники вважають різновидністю фляндрівки, а інші – самодостатнім способом декорування [11, 84; 2, 111]. Оздоблення виконується без застосування інструмента шляхом нанесення на поверхню виробу плям ангобів різного кольору та подальшого струшування чи обертання посудини. У результаті утворюється малюнок з розводів, що нагадує фактуру мармуру. Цю техніку практикували гончарі на Київщині, Поділлі, Галичині та в інших регіонах. Відомі пам'ятки з Чернігівщини виготовлені, імовірно, у ХІХ столітті. Наприклад, вкритий білим ангобом таріль з Глухова (ГКМ, № КП-367/Р-221), широке дзеркало якого має фрагменти мармурування, яке, мабуть, займало усю його площу. На бортику розміщено фриз із комбінації фляндрівки й мармурування. Своєрідною композицією вирізняється миска з колекції НЗ «Глухів» (№ 1064/а-916). Її тло яскравого

червоно-коричневого кольору з широкою білою смугою на стінках, на тлі якої ангобами та поливами темно коричневого, червоно-коричневого та зеленого кольорів виконано мармурування, що має вертикальну спрямованість. На мисці з Коропа (МАНДМ, №-213) денце декоровано мармуруванням своєрідного стилю – на білій поверхні розміщено неправильної форми з чітким контуром локальні плями зеленого та відтінків коричневого кольору. Після струшування фарби не змішалися, а лише розтіклися. На тикві з Батурина з колекції Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» виконано декор бризками зеленої й коричневої фарб на білій поверхні, що можна вважати різновидом мармурування (БІМ-1-535).

Класифікація орнаментики українського декоративного мистецтва М. Селівачова дозволяє розглядати її у всій повноті еволюційного розвитку, враховуючи різноманітні аспекти її формування й трансформації, за принципами: І. Номінаційний (через назву); ІІ. Іконографічний (через абстрактні поняття і їхню подібність до фізичних об'єктів); ІІІ. Стилізаційний (через ступінь стилізації зображення природного об'єкта – геометричний, геометризований, вільного малюнка); ІV. Комбінаторний (через характер поєднання складових мотивів – гомогенний чи гетерогенний, чи асиметричний); V. Композиційний (основні, другорядні, розмежувальні, обрамовуючі мотиви) [8, 238]. Ця класифікація може застосовуватися для аналізу мальованого оздоблення посуду Чернігівщини за видами мотивів – геометричні та натуралістичні (рослинні, зооморфні) та за композиційними схемами (лінійні, стрічкові, дзеркально-симетричні, центально-симетричні, асиметричні, довільного розміщення).

Геометричний орнамент – найпоширеніший і найдавніший в українському гончарстві. Його мальована версія, як зазначає Анатолій Щербань, «до певної міри є наслідуванням рельєфного – виконаного ритуюванням чи вдавлюванням по сирій глині» [12, 175]. Його витoki лежать у давніх духовних практиках людей, є результатом пізнання світу та формування у них перших життєвих навичок. Геометричні мотиви, архетипами яких є давні знакові системи, зміст яких давно втрачений, відігравали у оздобленні як самостійну, так і допоміжну роль. Прямі та хвилясті лінії, меандр, сітки ромбів, геометричні фігури, нефігуративні мотиви (плями, затіки, риски,

крапки, гачкоподібні елементи) символізували конкретні й абстрактні об'єкти й поняття та виконували різні функції – сакральну, оберегову, декоративну тощо. В різних комбінаціях вони підкреслювали конструктивні особливості посуду, демонструючи відточене віками почуття ритму і пропорцій їхніх виконавців. Порівнюючи геометричний орнамент на виробах XVI – XVII століття, виконаний у техніках ритування та тиснення при допомозі коліщатка, з орнаментом на виробах XVIII століття, виконаним розписом, можна побачити певну їхню спорідненість. У пристосуванні до техніки малювання відбувалася пластична трансформація мотивів – лінії стали плавними, заокругленими, композиції – динамічними, але збереглися усталені принципи орнаментування.

У XIX столітті цей декор набуває виразних локальних особливостей у деяких осередках. Посуд з Глухова вирізнявся широкими пастозними лінійними та спіралеподібними мотивами – миска (НМУНДМ, К-790, К-791). Макітри та глечики з Ічні оздоблювали широкими смугами з тонких щільно укладених білих ліній. На посуді з Борзни бачимо подібні смуги, але з різнокольорових ліній. У трактування геометричної орнаментики майстри виявляли тонке відчуття ритму й пропорцій – миска з Ніжина (НМУНДМ, К-12606). Своєрідні риси геометричного декору мали місце у Коропі, Олешні, Кролевці.

Рослинні мотиви набули поширення у гончарстві краю з XVIII століття передусім у декоруванні тарілок, блюд, мисок. Композиції склалися з центральних мотивів на денці та орнаментальних смуг з геометричних та рослинно-геометризованих елементів на бортику. Деякі пам'ятки цього періоду з музейних колекцій можуть бути привізними та потребують уточнення походження, а технологічні особливості інших вказують на місцеве виробництво. Першоджерелом цієї орнаментики було оздоблення західноєвропейських фаянсових та майолікових виробів, в яких знайшла втілення стилістика бароко та Ренесансу – Селівачов [8], Івашків [2], Чміль [11]. Це стилізовані зображення букетів, гілок, тюльпана, гвоздики, розеткоподібних квітів – миска (КІАМ, КН-553); фрагмент тарілки з колекції Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» (ЧТн 29, КВ 48-50, И 2/1), миска Анастасії Дроб'язко з Ніжина [Фріде, с. 54].

У першій третині XX століть Хома та Яків Піщенки з Ічні зображали на посуді мотив

винограду – глечик (НМУНДМ, К-12585), тиквочка – (НМУНДМ, К-4303). Різноманітні квіткові мотиви малювали на своєму посуді гончарі М., Г. та Л. Пузири, І. Фігура, Н. Веприк.

Пам'яток, оздоблених рослинно-геометризованими мотивами, збереглося значно менше у порівнянні з геометричними. Своєрідна трансформація рослинних мотивів в геометричні, їхня стилізація й узагальнення спостерігається у творах XVIII століття – миски з експозиції НЗ «Глухів» із зображенням стилізованої розетки в центрі та орнаментальної смуги з пелюсткоподібних елементів по бортику; миска з Коропа (МАНДМ, №212), на якій можна побачити спрощений варіант барокових квіткових мотивів – зіркоподібні розетки чергуються з рисками і крапками. Поширеним рослинно-геометризованим мотивом, походження якого має давню історію і перегукуються з такими бароковими та ренесансними мотивами як пальмета та дерево життя, була «сосонка». Прикладом трансформації «сосонки» з пальмети може бути центральнo-симетричний хрестоподібний мотив на мисці XIX ст. з Коропа, утворений гілками з довгими листочками зеленого і коричневого кольору (МАНДМ, №214, 215).

Із зооморфних мотивів найчастіше зустрічається зображення риби, яке має давній сакральний зміст, – тиквочка Х. Піщенка з колекції ІКМ (ІК5 №2611), миска Я. Піщенка (НМУНДМ, К-4304). Зображень птаха відомо менше – миски з Ічні (НМУНДМ, К-766) та (ІКМ, ІК2-№1121), миски Анастасії Дроб'язко з Ніжина із зображенням качки та півня [10, 54]. Такі мотиви зустрічаються і на кахлях, що говорить про вплив кахлярства на оздоблення посуду.

Наукова новизна роботи полягає у характеристиці мальованого декору гончарного посуду Чернігівщини як мистецького явища, яке розвивалося в межах ремесла під комплексним впливом культурного, технологічного, традиційного, інноваційного, колективного та індивідуального чинників. Було здійснено спробу класифікації поширених декоративних мотивів і композиційних схем, розглянуто техніки й матеріали малювання як частину художньо-виражальних засобів оздоблення, уведено в науковий обіг нові твори.

Висновки. Гончарі Чернігівщини у мальованому оздобленні посуду в різні історичні періоди продемонстрували технічну досконалість, глибоку естетичну усвідомленість орнаментики та своєрідність її трактування, як прояву єдиної художньої

культури етносу. Характерними рисами мальованого декору гончарного посуду Чернігівщини є стриманий підхід до оздоблення, різноманіття та виразність мотивів, їхнє гармонійне поєднання в композиціях. У гончарстві регіону даного періоду співіснували усталені архаїчні художні форми, що виявилися у мальованому оздобленні найпоширеніших неполив'яних гончарних виробів, та стильові інновації, як результат еволюції творчого мислення гончарів, переосмислення ними культурних впливів. Дане дослідження може доповнити наші уявлення про регіональну різноманітність традиційного українського гончарства .

Література

1. Данченко О. Народна кераміка Середнього Подніпров'я. Київ: Мистецтво, 1969. 139 с., іл.
2. Івашків Г. Декор української народної кераміки XVI - першої половини XX століть. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. 544 с
3. Клименко О. Художні особливості українського гончарного посуду XIX – початку XXI століття. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2014. Вип. 14. С. 62-78.
4. Клименко О., Сержант Л., Істоміна Г. Гончарство. Історія декоративного мистецтва України. У 5-ти т. Т. 3. Мистецтво XIX століття. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2009. С. 109-164.
5. Колупаєва А. Українські кахлі XIV – початку XX століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевисть. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. 384 с., іл.
6. Лашук Ю. Кераміка. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. Львів: Каменярь, 1969. С. 123 – 130.
7. Матейко К. Народна кераміка західних областей Української РСР XIX–XX ст.: історико-етнографічне дослідження. Київ: Вид-во АН УРСР, 1959. 107 с.
8. Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Київ: Редакція вісника "АНТ", 2005. 400 с.: іл.
9. Спаська Є.Ю. Пузирьовський посуд (перший етюд з циклу Чернігівське гончарство). Українське гончарство. Нац. культуролог. щорічник. За рік 1994. Опішне: Українське народознавство, 1995. Кн. 2. С. 375–394.
10. Фриде М. Гончарство на юге Черниговщины. Материалы по этнографии. Ленинград, 1926. Т. III. С. 45-58
11. Чміль Л. Декор глиняного посуду Середньої Наддніпряниці XVI – XVIII ст. Археологічна керамологія: науковий журнал. Опішне: Українське народознавство, 2019. 2 (2). С. 69-92. URL:

<https://archaeological.ceramology.gov.ua/journal/2-2/> (дата звернення: 22.06.2023).

12. Щербань А. Декор глиняних виробів Лівобережної України від неоліту до Середньовіччя. Полтава: Асмі, 2011. 248 с.

References

1. Danchenko, O. (1969). Folk ceramics of the Middle Dnipro region. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
2. Ivashkiv, H. (2007). Decor of Ukrainian folk ceramics of the 16th – first half of the 20th centuries. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
3. Klymenko, O. (2014). Artistic features of Ukrainian pottery of the 19th – early 21st centuries. Ukrayins'ke mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennya, retsenziyi, 14, 62-78 [in Ukrainian].
4. Klymenko, O., Serzhant, L., Istomina, G. (2009). Pottery. History of decorative art of Ukraine. (Vols 3. Art of the 19th century). Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy, 109-164 [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A. (2006). Ukrainian stove tiles of the 14th – early 20th centuries. History. Typology. Iconography. Ensemble. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
6. Lashchuk, Yu. (1969). Ceramics. Essays on the history of Ukrainian decorative and applied art. Lviv: Kamenyar, 123-130 [in Ukrainian].
7. Mateiko, K. (1959) Folk ceramics of the western regions of the Ukrainian SSR of the 19th–20th centuries: historical and ethnographic research. Kyiv: Vyd-vo AN URSSR [in Ukrainian].
8. Selivachov, M. (2005). Lexicon of Ukrainian ornamentation (iconography, nomination, stylistics, typology). Kyiv: Redaktsiya visnyka "ANT" [in Ukrainian].
9. Spaska, E. Yu. (1995). Puzyriv ware (the first essay from the Chernihiv Pottery cycle). Ukrainian pottery. National culturologist yearbook. For the year 1994. Opishne: Ukrayinske narodoznavstvo, 2, 375–394 [in Ukrainian].
10. Fridе, M. (1926). Pottery in the south of Chernihiv region. Materialy po ethnoграфiyi, Leningrad, III, 45-58 [in Russian].
11. Chmil, L. (2019). Decoration of clayware in the Middle Dnipro region in 16th – 18th centuries. Arkheolohichna keramolohiya: naukovyy zhurnal. Opishne: Ukrainske narodoznavstvo. 2 (2), 69-92. Retrieved from: <https://archaeological.ceramology.gov.ua/journal/2-2/> [in Ukrainian].
12. Shcherban, A. (2011) Decor of pottery of the Left Bank of Ukraine from the Neolithic to the Middle Ages. Poltava: Asmi [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 05.07.2023
Отримано після доопрацювання 08.08.2023
Прийнято до друку 16.08.2023*